

Психологічні науки 13. Психологія розвитку, акмеологія
ВПЛИВ САМОПРОЕКТУВАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ НА
УСПІШНІСТЬ ЇХ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ

Гріньова О.М.

Доцент кафедри педагогіки і психології Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат психологічних наук, доцент.

На сучасному етапі становлення Української держави значна соціально-економічна нестабільність обумовлює плинність структури ринку праці, а отже - і стрімку динаміку попиту на фахівців з різних професій, зростання професійної конкуренції. Це, у свою чергу, спричинює зростання актуальності й соціальної значущості проблеми проектування особистістю власної професійної перспективи, набуття нею суб'єктного ставлення до своєї кар'єри, становлення гнучких, варіативних професійних цілей і планів. Сензитивним періодом професіоналізації індивідуума є юнацький вік. Стрижневим життєвим завданням особистості юнацького віку в умовах професійного навчання є прийняття на себе відповідальності за свій подальший життєвий шлях, перехід від проектування до самопроектування власного життєвого вектору, зокрема у професійній сфері, що проявляється у виборі майбутньої професії, роботи, визначенні й реалізації як теоретичних, так і практичних засобів професійного самовдосконалення, підвищення рівня власної професійної компетентності.

Проблема професійного зростання, самовизначення особистості юнацького віку в психолого-педагогічній літературі не є новою. У класичних роботах зарубіжних і радянських психологів з проблем особистісно-професійного зростання людини професійне самовизначення розглядалось не як одномоментний вибір, що збігається з працевлаштуванням або вступом на бажану спеціальність професійного навчального закладу, а як тривалий процес, що охоплює ряд вікових етапів життя людини (Є.І.Головаха, Є.А.Клімов, М.С.Пряжніков та ін.). Тому значна увага у роботах дослідників приділялась

вивченню особливостей професійного зростання самовизначення, саме у юнацькому віці, в умовах професійної підготовки людини. Крізь роботи вчених червоною ниткою проходить думка про те, що у значної кількості юнаків активізація професійного самовизначення у стихійних умовах відбувається недостатньо. Це зумовило ряд спеціальних досліджень з активізації різних структурних компонентів професійного зростання майбутніх фахівців у дослідженнях сучасних українських психологів (Л.В.Долинська, О.В.Темрук, Н.Ф.Шевченко). Зростання уваги у роботах дослідників до проблем активізації професійного зростання особистості юнацького віку в умовах професійної підготовки зумовило необхідність вивчення проектування особистісно-професійного зростання майбутніх фахівців.

Становлення психічних новоутворень юнацького віку (соціального світогляду, рефлексії, ціннісних і смисложиттєвих орієнтацій тощо) створює необхідні психологічні умови для переорієнтації особистості з виконання життєвих завдань на вироблення суб'єктного ставлення до власного життя, самостійне визначення життєвих цілей і завдань, конструювання й реалізацію власного життєвого проекту у різних напрямках соціальної активності. Тому у посткласичній психології все частіше висвітлюються поняття “самопроектування”, “особистісне самопроектування”, “життєвий проект” та ін.

У роботах сучасних вчених професійне самопроектування особистості розглядається як динамічний процес її самопобудови, самотворення в умовах соціальної ситуації розвитку, що стрімко змінюється, набуття вироблення особистістю суб'єктності по відношенню до побудови власної кар'єри. Так, А.М.Мушкірова зазначила, що самопроектування особистості студента у професії являє собою його власну діяльність з усвідомленого й обгрунтованого визначення варіантів власного особистісного зростання у професійній діяльності [7]. Згідно з О.П.Мерзляковою, Д.А.Ягодіним і П.В.Зуєвим, саме становлення у студентів суб'єктності по відношенню до власної кар'єри

створює необхідні умови для побудови ними індивідуальної освітньої траєкторії, активізації мотивації досягнень у професійній діяльності й побудови продуктивної професійної й життєвої перспектив [6]. Згідно з Т.А.Ольховською і Т.С.Хабаровою, суб'єктність являє собою аксіологічну характеристику особистості студентів. Згідно з вченими, процес набуття майбутніми фахівцями суб'єктності по відношенню до власного життя обумовлює ціннісно-сміслову переосмислення й організацію ними власної професійної діяльності. Становлення ціннісно-сміслових детермінант професіоналізації майбутніх фахівців обумовлює активізацію їх власної діяльності з самопроекування свого професійного шляху й, як наслідок, підвищує продуктивність самореалізації особистості в обраній професії [8]; [11].

Висока значущість успішності самопроекування особистості, зокрема у професійній сфері, для її самореалізації у цілому підкреслюється у роботах сучасних українських та зарубіжних психологів [1]; [2]; [3]; [9]; [10]. Так, В.Г.Панок підкреслив, що обгрунтований вибір і чітке планування особистістю свого професійного шляху сприяє підвищенню якості її життя та задоволеності власним життям [10]. М.Ф.Авдєєв відзначив високу значущість успішності професійного самопроекування студентів як невід'ємну частину побудови ними життєвого сценарію [1]. Згідно з Н.В.Беловою, успішність професійного самопроекування юнаків визначає не лише успішність їх подальшої професійної діяльності, але й переживання власної здатності бути господарем власної долі, керувати своїм життям у цілому. Підкреслюючи нерозривну єдність професійного самопроекування юнаків і становлення їх суб'єктності, дослідниця зазначила, що професійне самопроекування є складним динамічним психічним процесом, який актуалізується у проблемних ситуаціях і проявляється у стратегічних життєвих рішеннях суб'єкта [2]. Згідно з О.Є.Остапчук, професійне самопроекування це самопроцес особистості, який являє собою випереджувальне відображення особистістю власного майбутнього

й поетапне конструювання ідеальної моделі власної самореалізації в обраній професії. О.Є.Остапчук відзначила подвійну спрямованість самопроекткування особистості: на себе, засобами самопізнання, рефлексії, осмислення власної самості й водночас на соціум через якомога більш повне втілення, самореалізацію своїх професійних здібностей і можливостей [9]. Важливим механізмом самопроекткування особистості, конструювання нею варіантів і перспектив подальшої професійної самореалізації в юнацькому віці є рефлексія. Активізація рефлексії дає можливість індивідууму вийти за межі актуальної ситуації розвитку і переосмислити свій життєвий шлях у єдності минулого, теперішнього і майбутнього модусів часової транспективи. Конструювання уявлень особистості про своє життя засобами осмислення власного життєвого шляху, наративу й лейтмотиву (за Н.В.Чепелевою [12]) зумовлює створення цілісної життєвої історії особистості і проектування нею на цій основі перспективного плану подальшого життєвого шляху, зокрема у професійній сфері. А це, у свою чергу, створює необхідні умови для конструювання людиною ідеального проекту своєї подальшої самореалізації в обраній професії.

Висока складність професійного самопроекткування обумовлює вивчення цього особистісного утворення у роботах вчених як складного процесу, що включає ряд етапів. Активізація, розгортання діяльності майбутніх фахівців з власного професійного самопроекткування через ряд динамічних етапів цього процесу водночас відображає і логіку становлення їх професійної самореалізації. Згідно з Т.А.Єріною, перспективне самопроекткування студентами власної професійної діяльності є динамічним процесом, логіка розгортання якого передбачає активізацію трьох компонентів зазначеного особистісного утворення: мотиваційно-сміслового (розробка задуму подальшої професійної діяльності), програмно-операційного (генерування програми реалізації задуму, її уточнення та реалізація), програмно-операційного (аналіз одержаних результатів та їх відповідності ідеальному задуму) [4].

У роботах Д.В.Криніцина, О.П.Мерзлякової, Д.А.Ягодіна і П.В.Зуєва представлені динамічні моделі професійного самопроекування особистості у пізньому юнацькому віці, які відображають поетапну структуру професійного зростання майбутніх фахівців від проектування їх професійного зростання в умовах вищої освіти до набуття студентами здатності до самостійного проектування власної кар'єри. Д.В.Криніцин виділив наступні етапи професійного самопроекування юнаків в умовах професійної підготовки: адаптаційний (включення й звикання до умов професійної освіти), акмеологічний (становлення цінностей і пріоритетів власної кар'єри), іміджевий (формування стильових особливостей майбутньої професійної діяльності), форсайтінговий (визначення варіативних шляхів досягнення бажаних професійних цілей та подальший аналіз власних професійних планів), аналітичний (аналіз і корекцію розробленої моделі власного професійного самопроекування). Близькі погляди щодо процесу особистісно-професійного зростання юнаків у процесі фахової підготовки представлено у роботах О.П.Мерзлякової, Д.А.Ягодіна і П.В.Зуєва. Згідно з вченими, основними етапами і водночас рівнями цього процесу є адаптація студентів до умов навчально-професійної діяльності й прийняття нового соціального статусу, ідентифікація з вимогами навчально-професійної діяльності, самореалізація в умовах освітнього процесу. Найвищий рівень професійного зростання юнаків являє собою самопроекування власного професійного саморозвитку. Специфіка професійного самопроекування як найвищого рівня особистісно-професійного зростання студентів обумовлюється становленням суб'єктності. Набуття суб'єктності обумовлює здатність юнаків до здійснення усвідомленої й цілеспрямованої діяльності з розвитку власних професійних задатків до рівня здібностей і професійно важливих якостей, самостійної організації різних напрямків власного особистісно-професійного зростання [5]; [6].

Таким чином, професійне самопроекування студентів дає їм можливість досягнути не лише відповідності традиційним суспільним вимогам до особистості фахівця, визначеним професіограмами, але й реалізувати різнобічні напрями самостійної навчально-професійної діяльності з метою самотворення авторського проекту перспективної самореалізації у навчально-професійній і подальшій професійній діяльності, що відповідає ідеальному образу власного професійного майбутнього.